

Reflectiekaarten inclusief onderwijs

Reflectiekaarten voor dialoog in de lerarenopleidingen

Auteurs:

Judith 't Gilde, Lieke Jager, Joana Duarte, Leonie van Uffelen, Hanno van Keulen

Interuniversitaire Commissie Lerarenopleidingen werkgroep inclusief onderwijs

Contactpersoon: Judith 't Gilde j.t.gilde@vu.nl

September 2026

Achtergrond

Deze reflectiekaarten ondersteunen lerarenopleiders en opleidingscoördinatoren bij het verkennen van hoe inclusief onderwijs wordt gedefinieerd, begrepen en geïntegreerd binnen curricula van lerarenopleidingen. De kaarten zijn ontwikkeld binnen de Nederlandse ICL-werkgroep *Inclusief Onderwijs* en sluiten aan bij de beleidsagenda *Op weg naar inclusief onderwijs 2035*. Ze combineren prikkelende stellingen, reflectievragen en onderzoeksgebaseerde achtergrondinformatie om gezamenlijke dialoog, curriculumreflectie en onderwijsontwikkeling te stimuleren.

Waarom?

Discussies over inclusief onderwijs gaan vaak uit van een gedeeld begrip van het concept. Onderzoek laat echter zien dat er geen universeel geaccepteerde definitie van inclusief onderwijs bestaat. Verschillende interpretaties kunnen leiden tot uiteenlopende onderwijsprioriteiten, praktijken en curriculumkeuzes.

De kaarten zijn daarom niet alleen bedoeld om gesprekken over curriculuminhoud te stimuleren, maar ook om gezamenlijke reflectie op gang te brengen over de onderliggende aannames, waarden en definities die lerarenopleidingen vormgeven.

Elke kaart bevat:

- een prikkelende stelling die bedoeld is om kritisch denken en reflectie uit te lokken;
- gespreksvragen voor teams;
- beknopte achtergrondinformatie gebaseerd op onderzoek, beleid en internationale kaders.

Op deze manier nodigen de kaarten deelnemers uit om verder te kijken dan individuele meningen en zich te verdiepen in bredere onderwijskundige discussies en wetenschappelijk onderbouwde perspectieven.

De reflectiekaarten bieden een gestructureerde maar open werkvorm om deze vraagstukken gezamenlijk te verkennen. Ze zijn ontwikkeld ter ondersteuning van de ontwikkeling van een samenhangend curriculum binnen de gehele opleiding, gericht op het voorbereiden van toekomstige leraren op inclusief onderwijs.

Hoe werkt het en voor wie?

Op de voorkant van elke kaart staat een korte stelling of een dilemma dat betrekking heeft op inclusief onderwijs. Deze stelling wordt aangevuld met een aantal reflectievragen die deelnemers stimuleren om het onderwerp te verbinden aan hun eigen opleiding en context.

Op de achterkant van de kaart staat beknopte achtergrondinformatie, gebaseerd op wetenschappelijke literatuur, beleidsdocumenten en internationale kaders.

De reflectiekaarten zijn bijzonder geschikt voor:

- teamvergaderingen;
- curriculumherzieningen;
- professionaliseringsactiviteiten;
- strategische gesprekken over inclusie binnen lerarenopleidingen.

Wie als opleiding zegt aan inclusief onderwijs te werken zonder een duidelijke definitie, draagt vooral bij aan verwarring, niet aan verandering.

Zonder gezamenlijke taal over inclusie wordt er vanalles gedaan, maar niet echt echt iets bereikt.

Reflectievragen:

- Hoe wordt inclusief onderwijs gedefinieerd binnen jullie opleiding?
- In hoeverre komt deze definitie overeen met die van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en UNESCO?

Definities inclusief onderwijs UNESCO & Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Er bestaat geen universele aanvaarde definitie van inclusief onderwijs (Armstrong et al. 2011; Göransson and Nilholm 2014; Shyman 2015; Soan 2018). In **UNESCO's** richtlijnen voor inclusie (2005, p.13), wordt inclusief onderwijs gedefinieerd als:

a process of addressing and responding to the diversity of needs of all learners through increasing participation in learning, cultures and communities, and reducing exclusion within and from education. It involves changes and modifications in content, approaches, structures and strategies, with a common vision which covers all children of the appropriate age range and a conviction that it is the responsibility of the regular system to educate all children.

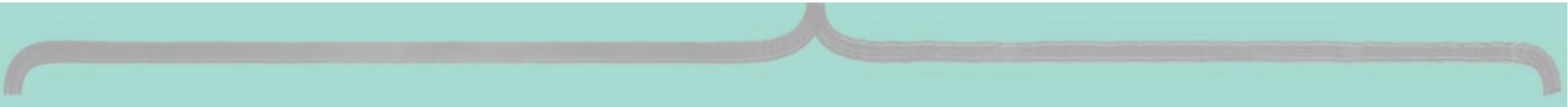
In recente publicaties van IIEP en UNESCO (2017, 2019) wordt expliciet en duidelijk aangegeven hoe inclusief onderwijs het tegenovergestelde is van integratie, segregatie en uitsluiting. Inclusief onderwijs wordt gedefinieerd als een 'proces van versterking van de capaciteit van het onderwijssysteem'. Het is de bedoeling om alle leerlingen te bereiken (UNESCO, 2017, p.7). Het betekent dat alle leerlingen welkom zijn op dezelfde scholen en dezelfde onderwijssystemen, waar mogelijke barrières voor de deelname van kinderen worden verwijderd (IIEP-UNESCO, 2019, p.6).

Definitie van inclusief onderwijs volgens het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap [OCW] (OCW, 2024, p.6):

'Onderwijs waarbij alle kinderen en jongeren dichtbij huis, volwaardig en gelijkwaardig toegang hebben tot een inclusieve leeromgeving waarin zij zich samen ontwikkelen en samen leren en participeren'.

Definitie inclusieve leeromgeving:

'Binnen een inclusieve leeromgeving zijn alle kinderen welkom op een school dichtbij huis. Er wordt vanuit een pedagogische basis gewerkt aan de brede ontwikkeling van alle kinderen. Elk kind ontwikkelt zich, wordt gezien en hoort erbij. De kinderen leren met en van elkaar. Het schoolteam is multidisciplinair en biedt de ondersteuning die nodig is om alle kinderen onderwijs te bieden. De inclusieve leeromgeving is toegankelijk voor alle kinderen, leraren en ouders.' (OCW, 2024, p. 6).

Inclusief onderwijs vraagt geen ondersteuning zodat leerlingen zich kunnen aanpassen maar vraagt aanpassing van de pedagogiek en didactiek tijdens de lessen en dus van onze leraren(opleiding)

Reflectievragen:

- In welke mate zijn de lerarenopleiders binnen jullie opleiding bewust van deze maatschappelijke opdracht?

In hoeverre krijgt de ambitie van OCW al aandacht binnen jullie curriculum?

Waarom inclusief onderwijs?

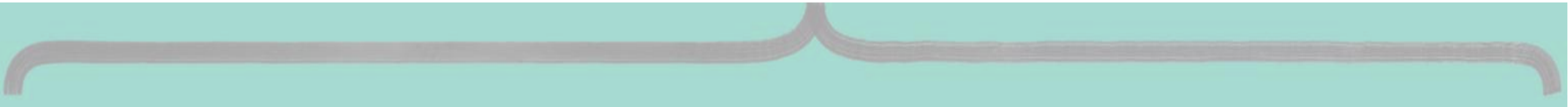
In 2016 heeft Nederland het **VN-Verdrag** inzake de Rechten van Personen met een Handicap geratificeerd. In dit verdrag staat beschreven welke rechten mensen met een beperking hebben om volwaardig mee te doen in de samenleving. Artikel 24 gaat specifiek over *inclusief onderwijs*: het recht voor alle kinderen om samen naar school te gaan en onderwijs te krijgen dat aansluit bij hun mogelijkheden.

Door het verdrag te ondertekenen, heeft Nederland zich verplicht om het onderwijssysteem zo in te richten dat het voor alle leerlingen toegankelijk wordt. Inclusief onderwijs is dus geen vrijblijvend streven, maar een duidelijke opdracht.

Om deze ambitie te realiseren is er een Nationale Strategie VN-verdrag Handicap vastgesteld (Ministerie van VWS, 2024). Hierin staat hoe Nederland ervoor wil zorgen dat de positie van mensen met een beperking in 2040 volledig in lijn is met het VN-verdrag.

Daarnaast is er een eerste Werkagenda VN-verdrag Handicap 2025–2030 opgesteld. Deze werkagenda beschrijft welke concrete stappen de overheid de komende jaren gaat zetten om de doelen uit de nationale strategie te behalen.

De overheid streeft ernaar dat in 2035 alle scholen in het funderend onderwijs inclusieve scholen zijn. Dit betekent dat leraren moeten worden opgeleid om hier les te kunnen geven.

Wanneer je als lerarenopleiding niet expliciet opleidt tot inclusief handelen, leid je impliciet op tot uitsluiting.

Wanneer je als lerarenopleiding niet expliciet opleidt tot handelen vanuit gelijke onderwijskansen, leid je impliciet op tot het vergroten van kansenongelijkheid.

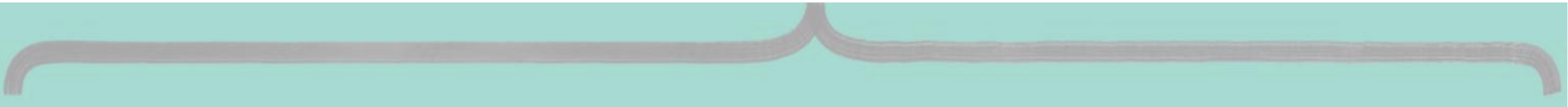
Reflectievragen:

- Hoe conceptualiseren jullie gelijke kansen binnen jullie opleiding?
- Welke pedagogische en didactische praktijken krijgen jullie studenten mee rondom kansengelijkheid.
- In welke mate gebeurt dit in samenwerking met het werkveld?

Beroepsbeeld academische leraar

In het beroepsbeeld van de academische leraar staat het volgende:

Door je grondige pedagogische en (vak)didactische kennis weet je hoe je een krachtig, constructief en veilig leerklimaat kunt scheppen. **Een omgeving waarin alle leerlingen gelijke kansen krijgen** en worden uitgedaagd om zich te ontwikkelen tot kritisch denkende, onderbouwd handelende, zelfstandige individuen die zich als burgers kunnen ontplooien in een diverse en veranderende maatschappij.

Inclusief onderwijs is voor starters (te) complex, competenties horen meer bij vakbekwaamheid dan startbekwaamheid en zouden vooral aandacht moeten krijgen in inductietrajecten/doorgaande professionalisering.

Reflectievragen:

- Hoe ziet de doorgaande leerlijn (binnen het kerncurriculum) omtrent de beschreven didactische bekwaameisen eruit binnen de opleiding?
- Hoe ziet de doorgaande leerlijn (binnen het kerncurriculum) omtrent de beschreven pedagogische bekwaamheidseisen eruit binnen de opleiding?

Inclusief onderwijs in de (herijkte) bekwaamheidseisen

‘Bij het opstellen van de bekwaamheidseisen is expliciet rekening gehouden met het belang van inclusie. De eisen zijn zo geformuleerd dat zij recht doen aan de diversiteit van de leerlingpopulatie en de noodzaak om leraren toe te rusten voor het werken in inclusieve leeromgevingen. Hierbij wordt van leraren niet verwacht dat zij alle ondersteuningsbehoeften van leerlingen zelfstandig kunnen vaststellen en faciliteren. Wel wordt van hen verwacht dat zij signalen kunnen herkennen, weten wanneer en hoe zij hulp moeten inschakelen, en kunnen samenwerken met interne en externe deskundigen om passende ondersteuning te organiseren.’ (p. 35)

Didactisch bekwaam

- De leraar herkent verschillen tussen leerlingen en stemt zijn les hierop af door te differentiëren in onder meer tempo, leerdoel, instructie, opdrachten en/of feedback en benut verschillen in de les ten behoeve van het individuele leerproces van de leerling.
- De leraar heeft basale (/diepgaande) kennis van veel voorkomende (fysieke) beperkingen van leerlingen en heeft een breed handelingsrepertoire om hiermee om te gaan, gebruikt passende materialen met (visuele) ondersteuning en incorporeert dit in de lespraktijk.
- De leraar heeft (basale) kennis van het lesgeven aan anderstalige leerlingen en beschikt over een (breed) handelingsrepertoire om hen effectief te ondersteunen.

Pedagogische competentie

- ‘De leraar signaleert veel voorkomende leer-, gedrags- en werkhoudingsproblemen en heeft een breed repertoire om hier planmatig mee om te gaan, kan inschatten of deze de basisondersteuning overstijgen en kan indien nodig een ontwikkelingsperspectiefplan opstellen en voert deze uit’.
- ‘De leraar is zich bewust van de uiteenlopende achtergronden van leerlingen en houdt hier rekening mee, sluit aan bij hun leefwereld en handelt sensitief en gelijkwaardig.’

Professional

- ‘De leraar kan informatie over het onderwijs en de voortgang van de leerling communiceren aan ouders/verzorgers met diverse achtergronden, evenals aan andere professionals, en werkt met hen samen ten behoeve van het welzijn van de leerling.’

Reflectiekaarten inclusief onderwijs

Reflectiekaarten voor dialoog in de lerarenopleidingen

Auteurs:

Judith 't Gilde, Lieke Jager, Joana Duarte, Leonie van Uffelen, Hanno van Keulen

Interuniversitaire Commissie Lerarenopleidingen werkgroep inclusief onderwijs

Contactpersoon: Judith 't Gilde j.t.gilde@vu.nl

September 2026